

ARVIOMUISTIO LIIKETOIMINTAKIELLON TEHOSTAMISESTA

1 Muistion tarkoitus

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen 22.6.2011 annetun ohjelman mukaan liiketoimintakiellon tehostamiseksi ryhdytään toimenpiteisiin ja selvitetään mahdollisuudet saattaa liiketoimintakiellossa olevat henkilöt erilliseen julkiseen rekisteriin. Valtioneuvoston 19.1.2012 antamassa periaatepäätöksessä tehostetun harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan torjuntaohjelmaksi vuosille 2012–2015 edellytetään, että liiketoimintakiellon tehostamiseksi ryhdytään toimenpiteisiin ja että tehtävän selvityksen perusteella mahdollistetaan valvontaviranomaisten oikeus pyytää esitutkintaviranomaisia tutkimaan liiketoimintakiellon edellytykset myös muutoin kuin rikoksen esitutkinnan yhteydessä, mahdollistetaan kaikille esitutkintaviranomaisille liiketoimintakiellon edellytysten tutkinta sekä laajennetaan viranomaisten oikeutta ja mahdollisuutta ilmoittaa esitutkintaviranomaisille liiketoimintakiellon mahdollisista rikkomisista. Lisäksi periaatepäätöksessä edellytetään selvitettävien mahdollisuudet saattaa liiketoimintakiellossa olevat henkilöt erilliseen internetissä julkaistavaan rekisteriin.

Tässä muistiossa käsitellään nimenomaan lainsäädännöllisiä muutosehdotuksia edellä mainituissa asiakirjoissa edellytetyn ja muistiota valmisteltaessa esiin nousseiden kysymysten pohjalta. Liiketoimintakiellon tehostamisen kannalta voidaan näiden ohella pitää olennaisina erityisesti sisäasiainministeriön alaan kuuluvia operatiivisia toimia esimerkiksi liiketoimintakiellon noudattamisen valvonnan tehostamisessa.

2 Liiketoimintakieltolaki

Laki liiketoimintakiellosta (1059/1985) tuli voimaan 1.1.1986. Laki säädettiin osana konkurssilainsäädännön kokonaisuudistusta, ja sillä pyrittiin ehkäisemään taloudellista rikollisuutta. Alkujaan liiketoimintakiellon nojalla voitiin määrääjäksi kieltää konkurssivelallista tai konkurssiin asetetussa yrityksessä määräävässä asemassa ollutta harjoittamasta liiketoimintaa. Liiketoimintakiellon määräämisen perusedellytyksenä oli konkurssin lisäksi, että konkurssiin johtaneessa liiketoiminnassa oli törkeästi laiminlyöty liiketoiminnan harjoittamiseen liittyvät velvollisuudet.

Merkittävimmät muutokset liiketoimintakieltolakiin on tehty laeilla 1220/1997 (voimaan 1.3.1998) ja 1107/2006 (voimaan 1.1.2007). Ensin mainitulla muun muassa laajennettiin lain soveltamisalaa siten, että liiketoimintakiello voidaan määrätä silloinkin, kun yritystä ei ole asetettu kon-

kurssiin. Lisäksi liiketoimintakielloon määräämisen edellytykset uudistettiin pääosin nykyiseen muotoonsa, kiellon sisältöä tarkennettiin ja laajennettiin ja kiellon noudattamisen valvonta säädettiin poliisin tehtäväksi. Näiden muutosten ohella kiellon vähimmäisaika nostettiin kolmeen vuoteen ja enimmäisaika seitsemään vuoteen. Jälkimmäisellä lailla liiketoimintakieltolakia muutettiin niin, että kiellon valvonnan tehostamiseksi vero-, tulli-, ulosotto- ja palkkaturvaviranomaisen sekä muiden laissa määriteltyjen viranomaisten tehtäväksi tuli kiinnittää huomiota liiketoimintakiellon toteutumiseen. Lakiin lisättiin myös säännökset liiketoimintakiellon merkitsemisestä kaupparekisteriin ja säätiörekisteriin. Verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annettua lakia muutettiin lisäksi niin, että verohallinnolla on oikeus antaa tietoja poliisille liiketoimintakiellon valvontaa varten.

3 Nykytila ja mahdolliset muutostarpeet

Liiketoimintakiellon käyttö on kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna lisääntynyt merkittävästi. Oikeusrekisterikeskuksen mukaan marraskuussa 2013 voimassa oli noin 1180 liiketoimintakieltola, kun vuonna 2012 voimassa oli 1200 ja vuonna 2011 yhteensä 1217 liiketoimintakieltola. Vastaavasti kymmenen vuotta aikaisemmin vuonna 2003 liiketoimintakieltola oli voimassa 170 kappaletta. Uusia liiketoimintakieltola on viime vuosina määrätty reilut 300 kappaletta vuodessa, mutta uusien määrättyjen liiketoimintakieltolajien määrä on aivan viime vuosina hiukan laskenut. Käytännössä liiketoimintakiellot määrätään rikosten perusteella. Tilastokeskuksen mukaan¹ vuosina 2009–2012 liiketoimintakielloon ei määrätty muun kuin rikoksen (liiketoimintakieltolain 3.1 §:n 1 kohta) perusteella yhtäkään henkilöä. Liiketoimintakiellon rikkomisia on tullut poliisin tietoon viimeisten vuosien aikana noin 30 tapausta vuodessa.

Liiketoimintakieltolakiin 1.3.1998 ja 1.1.2007 voimaan tulleiden merkittävien muutosten jälkeen laissa ei ole havaittu suuria muutostarpeita. Talousrikollisuuden tilannekuva I/2013:n mukaan liiketoimintakiellon valvojille suunnattujen kyselyjen perusteella liiketoimintakielloon määräämistä ja valvontaa säätelevää lainsäädäntöä pidetään kohtalaisena ajantasaisena ja vaikuttavana. Seuraavassa kiinnitetään kuitenkin huomiota esille nousseisiin liiketoimintakieltolajijärjestelmän kehittämishdotuksiin.

Valtioneuvoston 19.1.2012 antaman, edellä viitatuun periaatepäätöksen perusteella tulee harkita, tulisiko valvonta- ja esitutkintaviranomaisten oikeuksia ja velvollisuuksia liittyen liiketoimintakiellon edellytysten tutkimiseen laajentaa tai lain tasolla vahvistaa. Hallitusohjelmaan ja valtioneuvoston periaatepäätökseen sisältyvien julkista liiketoimintakieltorekisteriä koskevien mainintojen ohella tietoja liiketoimintakiellon saaneista henki-

¹ Tilastokeskus: Liiketoimintakielloon määrättyt ja kiellon kesto sukupuolen, iän, tuomion päär rikoksen ja alueen mukaan 2009-2012. Nähtävillä osoitteessa http://193.166.171.75/Dialog/varval.asp?ma=046_syyttr_tau_111_fi&ti=Liiketoimintakielloon+m%E4r%E4tyt+ja+kiellon+kesto+sukupuolen%2C+i%E4n%2C+tuomion+p%E4r rikoksen+ja+aluen+mukaan+2009%2D2012&path=../Database/StatFin/oik/syyttr/&lang=3&multilang=fi.

löistä on myös julkisessa keskustelussa toivottu julkaistavaksi internetissä. Arviomuistiota valmisteltaessa taas ovat nousseet esiin yksittäiset kysymykset liiketoimintakiellon suhteesta ns. itsekriminointisuojaan sekä siitä, että Oikeusrekisterikeskus toimittaa tiedon liiketoimintakiellosta rekisteriviranomaisena toimivalle Patentti- ja rekisterihallitukselle edelleen kirjeitse sähköisen toimituksen sijaan. Myös näihin kysymyksiin liittyen esitetään seuraavassa mahdollisia muutosehdotuksia. Lisäksi esitetään harkittavaksi, olisiko väliaikaisen liiketoimintakiellon enimmäispituutta syytä nostaa ottaen huomioon nykyisen yhden vuoden enimmäispituuden lyhyys verrattuna etenkin laajojen talousrikostutkintojen vaatimaan aikaan.

Parhaillaan on vireillä ainakin yksi liiketoimintakieltolakia mahdollisesti muuttava hanke. Oikeusministeriön 16.11.2011 asettama oikeusministeriön hallinnonalan ihmiskauppalainsäädäntöä tarkastellut työryhmä on mietinnössään (Mietintöjä ja lausuntoja 63/2012)² ehdottanut liiketoimintakieltolain 3 §:n 3 momenttia täydennettäväksi niin, että liiketoimintakieltoon voidaan määrätä, jos liiketoiminnassa on syyllistytty rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn kiskonnantapaiseen työsyryntään.

4 Lainsäädäntötarpeiden tarkemmasta arvioinnista

4.1 Liiketoimintakieltorekisteri yleisesti saataville yleisen tietoverkon avulla

4.1.1 Arvioinnin oikeudellisista perusteista

Valtioneuvoston 19.1.2012 antamassa periaatepäätöksessä edellytetään selvitettävien mahdollisuuksien saattamista liiketoimintakiellossa olevien tietojen internetin kautta yleisesti saatavissa olevaan rekisteriin.

Liiketoimintakieltorekisteri on henkilötietolaissa (523/1999) tarkoitettu *henkilörekisteri*. Siihen merkitään liiketoimintakieltoon tai väliaikaiseen liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön nimi, henkilötunnus ja kotikunta sekä muut rekisterin käyttötarkoituksen kannalta tarpeelliset tiedot kiellon sisällöstä, kestosta ja muusta voimassaolosta tuomioistuimen ratkaisustaan antaman ilmoituksen perusteella. Oikeusrekisterikeskus ylläpitää liiketoimintakieltorekisteriä yleistä käyttöä varten liiketoimintakiellon julkisuuden toteuttamiseksi sekä kiellon noudattamiseksi ja valvomiseksi.

Henkilötietojen käsittelyä koskeva yleislaki on henkilötietolaki, joka on säädetty EU:n *henkilötietodirektiivin 95/46/EY* velvoitteiden sekä *perustuslain 8 §:n 1 momentissa* säädetyn henkilötietojen suojan toteuttamiseksi. Liiketoimintakieltoon voidaan liiketoimintakiellosta annetussa laissa tarkemmin säädettyin edellytyksin määrätä henkilö, jos tämä on liiketoiminnassa olennaisesti laiminlyönyt siihen liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia

² Nähtävillä osoitteessa

<http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1354191575312.html>.

tai on liiketoiminnassa syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jota ei voida pitää vähäisenä.³

Rikollista tekoa ja rangaistusta tai muuta rikoksen seuraamusta koskevat tiedot ovat henkilötietolain mukaan *arkaluonteisia henkilötietoja*, joita saadaan tallettaa, luovuttaa tai muutoin käsitellä vain laissa erikseen säädettyissä tapauksissa. Siten ainakin osa liiketoimintakieltorekisterin tiedoista on arkaluonteisia henkilötietoja. Käytännössä liiketoimintakiellot määrätään edellä jaksossa 3 todetun mukaisesti rikosten perusteella.

Rikolliseen tekoon liittyvät tiedot ovat erityisten käsittelyrajoitusten alaisia *Euroopan neuvoston yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä tehdyn yleissopimuksen* mukaan.

Henkilötietodirektiivin mukaan rikoksiin, tuomioihin tai turvallisuutta koskeviin toimenpiteisiin liittyvää tietojenkäsittelyä voidaan suorittaa ainoastaan julkisen viranomaisen valvonnassa tai, jos kansallisessa lainsäädännössä säädetään erityisistä tarpeellisista suojatoimista, jäsenvaltion myöntämässä näiden suojatoimien kattamissa poikkeuksissa. Täydellistä rikosrekisteriä ei kuitenkaan saa pitää kuin julkisen viranomaisen valvonnassa.

Liiketoimintakieltorekisterin tietojen jakaminen avoimessa tietoverkossa merkitsisi *henkilötietojen sähköistä luovuttamista ja luovuttamista ulkomaille* – tietoverkkohan on maailmanlaajuisesti käytettävissä. Sekä henkilötietodirektiivi että Euroopan neuvoston tietosuojaa koskeva yleissopimus sisältävät erityiset määräykset ja rajoitukset henkilörekisterien tietojen luovuttamiselle ulkomaille.

Suomen lainsäädäntökäytännössä ei juuri ole löydettävissä säännöksiä, joiden mukaan viranomaisen ylläpitämän henkilörekisterin tiedot olisivat vapaasti saatavissa yleisen tietoverkon kautta. Ainoita esimerkkejä on verkkotunnusrekisteri.⁴ Muissa tilanteissa kysymys on yleensä henkilön virka-asemaan, tehtäviin ja työpaikan yhteystietoihin liittyvistä tiedoista.

Liiketoimintakieltorekisteriin merkitään liiketoimintakielttoon tai väliaikaiseen liiketoimintakielttoon määrätyn henkilön nimi, henkilötunnus ja kotikunta sekä muut rekisterin käyttötarkoituksen kannalta tarpeelliset tiedot kiellon sisällöstä, kestosta ja muusta voimassaolosta tuomioistuimen ratkaisustaan antaman ilmoituksen perusteella. Valtioneuvoston periaatepäätöksen muotoilusta ei voida päätellä, tulisiko liiketoimintakieltorekisteri

³ Liiketoimintakielttoon voidaan liiketoimintakieltolain 3 §:n 3 momentin perusteella määrätä myös esimerkiksi henkilö, joka on tuomittu ihmiskaupasta tai parituksesta.

⁴ Viestintäviraston verkkotunnuslain (228/2003) 15 §:n mukaan yleistä käyttöä varten ylläpitämään julkista ja yleisen tietoverkon välityksellä käytettävissä olevaa verkkotunnusrekisteriin merkitään hakemusten ja ilmoitusten perusteella mm. verkkotunnuksen haltijan julkiset yhteystiedot. Luonnollisesta henkilöstä merkitään nimi, postiosoite ja puhelinnumero. Henkilö voi kuitenkin kieltää postiosoitteensa ja puhelinnumeronsa merkitsemisen.

kokonaisuudessaan olla yleisen tietoverkon kautta käytettävissä, vai vain osa sen tiedoista.

Henkilötietojen suojan periaatteisiin kuuluu tietojen virheettömyysvaatimus. Tämän vuoksi on merkityksellistä kiinnittää huomiota erityisesti *henkilötunnuksen ja väliaikaista liiketoimintakieltoa koskevien tietojen* välittämiseen rajoituksetta. Jäsenvaltioiden on henkilötietodirektiivin mukaan määriteltävä olosuhteet, joiden vallitessa henkilönnumeroa tai muuta yleistä tunnistetta voidaan käsitellä.

Henkilötunnuksen käsittelystä on erityissäännökset henkilötietolain 13 §:ssä. Henkilötunnuksen asettamiseen rajoituksettomaan käyttöön liittyy ongelmia mm. ns. identiteettivarkauksien vuoksi, minkä vuoksi tietoa henkilötunnuksesta ei nykyisin lainsäädännön mukaan luovuteta avoimesti yleisessä tietoverkossa.⁵ Jos ja kun henkilötunnus ei voi ilmetä avoimen tietoverkon kautta saatavista tiedoista, tietojen käyttökelpoisuus olisi huono, koska varmuutta siitä, ketä henkilöä liiketoimintakielto koskee, ei olisi.

Liiketoimintakieltorekisteriin sisällytetään tiedot myös väliaikaisista liiketoimintakielloista. Jos yrityksen vastuuhenkilö on epäiltynä tai syytteessä liiketoiminnassa tehdystä rikoksesta ja liiketoimintakiellon määräämistä voidaan pitää todennäköisenä, tuomioistuin voi liiketoimintakiellosta annetun lain 11 §:n mukaan syyttäjän vaatimuksesta määrätä hänet väliaikaiseen liiketoimintakieltoon, jos se on tarpeen vahingolliseksi katsottavan liiketoiminnan tai 3 §:n 3 momentissa tarkoitetun rikoksen tekemisen estämiseksi. Päätökseen, jolla väliaikainen liiketoimintakielto on määrätty, ei saa hakea valittamalla muutosta. Päätöksestä saa kuitenkin kannella ilman määräaika. Säännös on katsottu tarpeelliseksi sen vuoksi, että taloudellisten rikosten esitutkinta saattaa kestää usein pitkään, jolloin vahingolliseksi katsottavan liiketoiminnan jatkamisen estäminen saattaa olla tarkoituksenmukaista jo ennen kuin syyteasia tulee käsiteltäväksi tuomioistuimeen (HE 198/1996 vp). Väliaikainen liiketoimintakielto voidaan määrätä joko ennen esitutkinnan päättymistä tai asian tultua vireille tuomioistuimessa.

4.1.2 Muita arviointiin vaikuttavia tekijöitä

Muutostarpeen arvioinnissa on tarpeen kiinnittää huomiota siihen, miten merkittävästi liiketoimintakieltorekisterin tietojen saattaminen vapaasti internetin kautta käytettäväksi parantaa tiedon saantia liiketoimintakielloista.

Liiketoimintarekisterin tiedot ovat julkisia ja jokaisella on oikeus saada siitä otteita. Vapaasti internetin kautta käytettävän liiketoimintakieltorekisterin tarvetta arvioitaessa on syytä ensinnäkin ottaa huomioon, että Oikeusrekisterikeskus voi liiketoimintakiellosta annetun lain 21 §:n 2 momentin mukaan luovuttaa rekisteristä tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla tai muutoin sähköisesti:

- tuomioistuimelle ja

⁵ Henkilötunnuksen antamista kaupparekisteristä on hiljattain rajoitettu (L 962/2013).

- muulle viranomaiselle, joka tarvitsee tietoja laissa säädetyn tehtävänsä hoitamiseksi, luottotietotoimintaa harjoittavalle yhteisölle
- sekä luotto- ja rahoituslaitoksille ja
- muulle yhteisölle, joka toiminnassaan jatkuvasti tarvitsee tietoja sopimusosapuolen luotettavuuden arvioimiseksi tai muuta tähän verrattavaa hyväksyttävää tarkoitusta varten.

Liiketoimintakieltoa koskevan tiedon saatavuuteen käytännön elinkeinotoiminnassa vaikuttaa merkittävästi luottotietolaki (527/2007) ja sen nojalla harjoitettava luottotietotoiminta. Luottotietolain yritysluottotietoja koskevien säännösten mukaan luottotietorekisteriin voidaan tallettaa liiketoimintakieltoa koskevat tiedot. Liike- ja elinkeinoelämä käyttävät luottotietorekisteriä arvioidessaan sopimuskumppaninsa luotettavuutta. Tiedot luovutetaan teknisen käyttöyhteyden avulla.

Kuluttaja voi saada tiedon liiketoimintakiellosta paitsi otteena Oikeusrekisterikeskuksesta myös luottotietotoimintaa harjoittavasta yrityksestä osana yritysluottotietoja. Luottotiedot ovat kuluttajan kannalta pelkkää liiketoimintakieltoa koskevaa tietoa laajemmat ja paremmat tilanteessa, jossa kuluttajalla on tarve saada tietoja mahdollisen sopimuskumppanin luotettavuuden arvioimiseksi (esim. omakotitalon rakennusurakat).⁶ Yritystä koskevat tiedot ovat saatavissa myös patenti- ja rekisterihallituksesta.

Liiketoimintakieltoa koskevien tietojen jakaminen vapaasti yleisen tietoverkon kautta edellyttäisi tietohallinnossa suunnittelu- ja toteuttamistoimia.

4.1.3 Johtopäätökset

Liiketoimintakieltoirekisteri on henkilötietolaissa (523/1999) tarkoitettu henkilörekisteri. Se sisältää arkaluonteisia henkilötietoja, joiden käsittelyä (ml. luovuttaminen) on rajoitettu Suomea sitovissa kansainvälisissä velvoitteissa.

Tietojen luovuttaminen liiketoimintakieltoirekisteristä vapaasti saataville yleisen tietoverkon avulla on tietojen sähköistä luovuttamista ulkomaille, joita rajoittavat kansainväliset velvoitteet.

Henkilötunnusta ei nykyisen lainsäädäntökäytännön mukaan luovuteta vapaasti saataville yleisen tietoverkon kautta. Tästä seuraa, että tietoverkon kautta julkistettavat tiedot liiketoimintakieltoon määräytyistä eivät olisi luotettavasti henkilöä yksilöiviä.

Liiketoimintakieltoirekisterin avaamista yleiseen maailmanlaajuiseen käyttöön internetin avulla näyttäisi olevan vaikeuksia perustella viranomaisten, elinkeinoelämän tai kansalaisten tiedonsaannin tarpeilla.

⁶ Oikeusrekisterikeskuksen antama ote tietyistä henkilöstä liiketoimintakieltoirekisteriin talletetuista tiedoista maksaa 20 euroa ja tiettyä yritystä koskeva luottotieto-ote Asiakastieto Oy:n yritysluottotietorekisteristä 4,97 euroa.

Jos asian jatkovalmisteluun kuitenkin päädytään, valmistelussa

tulisi ensi vaiheessa selvittää, missä tilanteissa liiketoimintakieltorekisterin tietoja tarvitsevat eivät saa liiketoimintakieltorekisteristä tietoja riittävän nopealla tavalla ja kohtuullisin kustannuksin sekä millä vaihtoehtoisilla keinoilla nämä mahdolliset epäkohdat voidaan korjata;

henkilötietojen perustuslaissa säädetyin suojan sekä Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden vuoksi yksityiskohtaisesti arvioida ja selvittää, onko edellytyksiä laatia liiketoimintakieltorekisterin tietojen avaamista vaapaasti yleisen tietoverkon kautta saataville koskevia sellaisia säännöksiä, jotka täyttäisivät sekä perustuslain perusoikeuksien rajoittamista koskevat yleiset edellytykset että Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteista johtuvat vaatimukset;

arvioida uudistuksesta aiheutuvat tietotekniset toimet ja niiden kustannukset sekä uudistuksesta syntyvät hyödyt.

4.2 Esitutkintaviranomaisten ja valvontaviranomaisten tehtävät

Jos liiketoimintakieltolain 2 §:ssä tarkoitettu henkilö on epäiltynä liiketoiminnassa tehdystä rikoksesta, jota ei voida pitää vähäisenä, tulee esitutkinnan yhteydessä lain 19 a §:n mukaan tutkia myös liiketoimintakiellon määrittämiseen edellytykset. Poliisin on lisäksi syyttäjän pyynnöstä toimitettava liiketoimintakiellon määrittämistä tai pidentämistä koskevassa asiassa tutkinta.

Liiketoimintakieltolain 21.5 §:n mukaan tiedot päättyneistä liiketoimintakielloista on pidettävä salassa. Tietoja voidaan kuitenkin luovuttaa poliisille liiketoimintakiellon rikkomista koskevan rikoksen esitutkintaa ja liiketoimintakiellon määrittämisen edellytysten selvittämistä varten, yleiselle syyttäjälle syyteharkintaa ja syytteen ajamista varten sekä suojelupoliisille ja pääesikunnalle turvallisuusselvityksistä annetussa laissa (177/2002) tarkoitetun perusmuotoisen turvallisuusselvityksen ja laajan turvallisuusselvityksen tekemistä varten.

Jatkovalmistelussa olisi syytä harkita, tulisiko liiketoimintakieltolain 19 a §:ää muuttaa siten, että siinä sallittaisiin poliisin ohella myös muille esitutkintaviranomaisille oikeus toimittaa liiketoimintakiellon määrittämistä tai pidentämistä koskevassa asiassa tutkinta. Jos tällaiseen muutokseen päädyttäisiin, tulisi johdonmukaisuussyistä tehdä vastaava muutos myös lain 21.5 §:ään, jotta kyseiset viranomaiset saisivat tutkintaa varten myös tarvitsemansa tiedot. Jälkimmäinen muutos saattaisi lisäksi olla perusteltavissa myös siitä syystä, että myös muut esitutkintaviranomaiset kuin poliisi voivat jo nykyiselläänkin suorittaa liiketoimintakieltolain määrittämisen edellytyksiä koskevaa tutkintaa.

Lisäksi näyttäisi olevan syytä harkita, tulisiko liiketoimintakieltolain 19 a §:ssä säätää poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen oikeudesta toimittaa liiketoimintakieltolain määrittämistä tai pidentämistä koskevassa asiassa tutkinta, jos verohallinto tai muu

viranomaisen sitä pyytää. Nykyisin vero-, tulli-, ulosotto- ja palkkaturvaviranomaisen, konkurssiasiamiehen, julkisista varoista avustuksia ja etuuksia myöntävän viranomaisen sekä elinkeinotoimintaan liittyviä lupa- ja valvontatehtäviä hoitavan viranomaisen on lain 21 a.3 §:n perusteella huolehdittava siitä, että sen toiminnassa kiinnitetään huomiota liiketoimintakiellon noudattamisen toteutumiseen. Lisäksi eri viranomaisia koskevassa lainsäädännössä on säännöksiä, joiden nojalla viranomaisen voi antaa tietoja syyttäjä- ja esitutkintaviranomaiselle liiketoimintakiellon määräämistä tai pidentämistä koskevaa tutkintaa varten ja poliisille liiketoimintakiellon noudattamisen valvontaa varten. Säännösten sisältö vaihtelee jonkin verran muun muassa sen suhteen, millä edellytyksillä tietoja voidaan antaa omaaloitteisesti ja missä tapauksissa vain pyynnöstä.

Kyse olisi esitutkintaviranomaisen oikeudesta toimittaa tutkinta. Esitutkintaviranomainen harkitsisi jatkossakin itsenäisesti tutkinnan tarpeen, kun kyse olisi muun kuin syyttäjän tätä koskevasta pyynnöstä. Tutkinnalla tarkoitettaisiin esitutkintaa tai muuta tutkintaa liiketoimintakiellon määräämistä tai pidentämistä koskevassa asiassa.

Seuraavassa ovat esitettyinä mahdolliset esimerkkimuotoilut, joilla edellä harkittavaksi esitetyt muutosehdotukset voitaisiin toteuttaa. Lisäykset nykyisäännöksiin ovat *kursiivilla*.

19 a §

Jos 2 §:ssä tarkoitettu henkilö on epäilty liiketoiminnassa tehdystä rikoksesta, jota ei voida pitää vähäisenä, tulee esitutkinnan yhteydessä tutkia myös, onko liiketoimintakiellon määräämiseen edellytykset. Poliisin tai muun esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 1 §:ssä tarkoitetun viranomaisen on lisäksi syyttäjän pyynnöstä toimitettava liiketoimintakiellon määräämistä tai pidentämistä koskevassa asiassa tutkinta. Poliisi tai muu esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 1 §:ssä tarkoitettu viranomaisen voi lisäksi verohallinnon tai muun viranomaisen pyynnöstä toimittaa esitutkinnan tai muun tutkinnan liiketoimintakiellon määräämistä tai pidentämistä koskevassa asiassa.

21.5 §

Tiedot päättyneistä liiketoimintakielloista on pidettävä salassa. Tietoja voidaan kuitenkin luovuttaa poliisille tai muulle esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 1 §:ssä tarkoitetulle viranomaiselle liiketoimintakiellon rikkomista koskevan rikoksen esitutkintaa ja liiketoimintakiellon määräämisen edellytysten selvittämistä varten, yleiselle syyttäjälle syyteharkintaa ja syytteen ajamista varten sekä suojelupoliisille ja pääesikunnalle turvallisuusselvityksistä annetussa laissa (177/2002) tarkoitetun perusmuotoisen turvallisuusselvityksen ja laajan turvallisuusselvityksen tekemistä varten.

4.3 Itsekriminointisuoja

Syytetyn oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen (itsekriminointisuoja) on turvattu useissa Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa ja sen on katsottu sisältyvän myös perustuslain oikeusturvaa koskevaan 21 §:ään.

Liiketoimintakieltolain 21 a.2 §:n mukaan liiketoimintakiellon tultua voimaan poliisin on laadittava selvitys siitä, mitä liiketoimintaa liiketoimintakieltoon määrätty on harjoittanut ennen kiellon määräämistä ja mihin toimenpiteisiin tämä on ryhtynyt kiellon johdosta. Liiketoimintakieltoon määrätty on velvollinen antamaan selvitystä varten tarpeelliset tiedot. Lisäksi hänen on kiellon voimassaoloaikana toimitettava poliisille tämän kehotuksesta selvitys toimeentulostaan ja tiedot työpaikastaan.

Nykyisen liiketoimintakieltosäätelyn perusteella näyttäisi olevan mahdollista, että mainitun tiedonantovelvollisuuden täyttäminen voisi johtaa liiketoimintakieltoon määrätyn syytteen vaaraan kiellon rikkomisesta. Huomiota tulee kuitenkin ottaa liiketoimintakieltolain 21 a §:n 1 momentin säännös siitä, että liiketoimintakieltoon määrätyn asema poliisitutkinnassa määräytyy poliisilain 6 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti. Kyseisessä poliisilain (872/2011) kohdassa säädetään, että jos poliisitutkinta toimitetaan sen selvittämiseksi, onko jollekin henkilölle tuomittava tai määrättävä rangaistukseen verrattava seuraamus, häneen sovelletaan rikoksesta epäiltyä koskevia esitutkintalain säännöksiä.

Jatkovalmistelussa olisi syytä harkita, tulisiko liiketoimintakieltolaissa erikseen säätää tilanteista, joissa lainkohdassa tarkoitettuja tietoja ei tarvitsi antaa, jos tietojen antaminen myötävaikuttaisi sellaisen rikoksen selvittämiseen, josta liiketoimintakieltoon määrättyä epäillään.

4.4 Tietojen toimittaminen Oikeusrekisterikeskukselta Patentti- ja rekisterihallitukselle sähköisesti

Liiketoimintakieltolain 21.2 §:n mukaan Oikeusrekisterikeskus voi luovuttaa tietoja teknisen käyttöyhteyden avulla tai muutoin sähköisesti muun muassa viranomaiselle, joka tarvitsee tietoja laissa säädetyn tehtävänsä hoitamiseksi sekä yhteisölle, joka toiminnassaan jatkuvasti tarvitsee tietoja sopimusosapuolen luotettavuuden arvioimiseksi tai muuta tähän verrattavaa hyväksyttävää tarkoitusta varten. Lainkohtaa koskevien esitöiden (HE 82/2006 vp) mukaan säännöksen nojalla tiedot luovutettaisiin sähköisesti myös rekisteriviranomaisena toimivalle Patentti- ja rekisterihallitukselle, jonka tehtävänä on merkitä tiedot liiketoimintakiellosta kaupparekisteriin ja säätiörekisteriin.

Tiedot toimitetaan Oikeusrekisterikeskuksesta Patentti- ja rekisterihallitukselle edelleen kirjeitse. Tämän voidaan katsoa aiheuttavan turhaa viivettä tietojen rekisteriin merkitsemiselle ja mahdollistavan voimassaolevaa kieltoa koskevan tiedon puuttumisen rekisteriviranomaiselta.

Sähköistä tietojen toimittamista selvitettiin Oikeusrekisterikeskuksessa vuonna 2008 käyttöön otettua tietojärjestelmää luotaessa. Tuolloin sähköistä tiedonsiirtoa ei kuitenkaan voitu aloittaa kaupparekisteriin liittyvien tekijöiden vuoksi. Oikeusrekisterikeskus luovuttaa tietoja liiketoimintakieltorekisteristä sähköisesti useille muille tahoille.

Oikeusrekisterikeskukselta ja Patentti- ja rekisterihallitukselta tiedustellaankin, miten tietojen sähköinen luovuttaminen heidän välillään voitaisiin toteuttaa ja mitä muutoksia tämä vaatisi nykytilaan verrattuna.

4.5 Väliaikaisen kiellon pituus

Jos liiketoimintakieltolain 2 §:ssä tarkoitettu henkilö on epäiltynä tai syytteessä liiketoiminnassa tehdystä rikoksesta ja liiketoimintakiellon määräämistä voidaan pitää todennäköisenä, voi tuomioistuin syyttäjän vaatimuksesta lain 11 §:n mukaan määrätä hänet väliaikaiseen liiketoimintakieltoon. Väliaikainen liiketoimintakielto voidaan määrätä enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Jollei syytettä väliaikaisen liiketoimintakiellon perusteena olevasta menettelystä ole nostettu vuoden kuluessa väliaikaisen kiellon määräämisestä, raukeaa kiellon voimassaolo.

Vuonna 1986 voimaan tulleen liiketoimintakieltolain alkuperäisen muotoilun mukaan väliaikaiseen liiketoimintakieltoon voitiin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Säännöksessä ei kuitenkaan asetettu rajoituksia sille, kuinka monta kertaa tuomioistuin saattoi määrätä vastaajan tällaiseen väliaikaiseen kieltoon. Lain esitöiden (HE 29/1985 vp) mukaan väliaikaisen liiketoimintakiellon voimassaoloaika ei kuitenkaan saanut muodostua pitkäksi. Vuoden 1997 uudistuksessa (L 1220/1997) väliaikaisen liiketoimintakiellon enimmäispituus nostettiin kuuteen kuukauteen. Samalla kuitenkin säädettiin väliaikainen kieltoraukeamaan, jollei syytettä väliaikaisen liiketoimintakiellon perusteena olevasta menettelystä ole nostettu vuoden kuluessa väliaikaisen kiellon määräämisestä.

Käytännössä väliaikaisia liiketoimintakieltoja on määrätty harvoin. Oikeusrekisterikeskuksen mukaan vuosina 2010–2012 määrättiin keskimäärin kaksi väliaikaista liiketoimintakieltorauketta vuotta kohden. Voitaneen kuitenkin perustellusti arvioida, että ainakin suuremmissa talousrikosjutuissa, joissa liiketoimintakieltoja myös säännöllisesti vaadittaneen, yhden vuoden enimmäisaika voi osoittautua lyhyeksi.

Väliaikaisen liiketoimintakiellon kestoa ei normaalia alhaisemmasta määräämiskynnyksestä johtuen voida toisaalta venyttää kovin pitkäksi. Tämän vuoksi näyttäisi olevan perusteltua, että laissa on säädetty kiellon kokonaiskestolle tarkka yläraja. Harkittavaksi voisikin tulla enimmäisajan pidentäminen yhdestä kahteen vuoteen siten, että säännös muuten pysyisi nykyisessä muodossaan.

5 Pyydettävä lausunto

Lausuntoa pyydetään tässä arviomuistiossa harkittavaksi esitetyistä muutosehdotuksista 4.1–4.5 ja niiden mahdollisesti aiheuttamista muutostarpeista muuhun lainsäädäntöön.

Lisäksi lausunnonantajilla on mahdollisuus lausua yleisemmin muutostarpeista liittyen liiketoimintakieltojärjestelmään.

